И.П.И
Институт за пазарна икономика

Перспективи пред млечното говедовъдство в България след отпадането на квотите в ЕС от 2015 г.

Автор: Николай Вълканов
Редактор: д-р Десислава Николова

Октомври 2014 г.

С ПОДКРЕПАТА НА ФОНДАЦИЯ „АМЕРИКА ЗА БЪЛГАРИЯ”

AMERICA FOR BULGARIA
FOUNDATION
Фондация Америка за България

Съдържание

Въведение 3
1. Развитие на сектора в периода 2007-2013 г. 4
1.1. Нормативна уредба и ефекти от прилагането ѝ 5
1.2. Ефективност на производството 7
1.3. Факторът национално подпомагане 8
2. Пазарни тенденции и ценови детерминанти 9
3. Очаквания за развитието на европейския пазар след 2015 г. 11
4. Последствия от премахването на млечните квоти върху България 12
4.1. Сегмент до 9 млечни крави 13
4.2. Сегмент от 10 до 19 животни 13
4.3. Сегмент от 20 до 49 животни 15
Заключение 16
Приложение 1 17
Използвана литература 21

-

Въведение

Българското млечно говедовъдство преминава през процес на преструктуриране през последните седем години. Този процес се обуславя от редица фактори, сред които следва да отбележим влизането на страната в ЕС и въвеждането на нови, по-високи изисквания към фермите; противоречивото национално законодателство през годините, свързано с отглеждането на животни, продажбата и преработката на суровина; ограничения достъп до финансиране, поне през първите години от приемането на страната в Общността; засилената външна конкуренция и интегрирането на местния пазар с европейския, което неминуемо оказва влияние върху цената на суровината.

В резултат от тези фактори, броят на млечните крави в страната намалява, а отглеждането им се концентрира в по-малко стопанства, отглеждащи повече животни.

Успоредно с тези процеси пазарът на мляко и млечни произведения в страната също търпи промени. Променя се структурата на потребление, като търсенето на някои продукти спада, а на други бележи повишение. Заради нарасналата ценова чувствителност на населението от 2009 г. насам се увеличава употребата на растителни мазнини в преработващата промишленост. Същевременно съществуват основателни съмнения, че сивият сектор също се разраства, а контролът по веригата не е достатъчно ефективен.

От средата на 2015 г. българското млечно говедовъдство ще трябва да се справи и с още едно предизвикателство – отпадането на млечните квоти в ЕС и изостряне на конкуренцията на вътрешния пазар. Освобождаването на производството се очаква да доведе до увеличаване на продукцията у някои държави-членки и спад в други.

Целта на настоящата разработка е да се опита да даде ясна картина на състоянието на сектора на млечното говедовъдство в страната, както и да анализира тенденциите и възможностите за развитие на конкурентоспособни ферми, които да се справят в новата среда.

1. Развитие на сектора в периода 2007-2013 г.

Последните седем години (2007-2013 г.) са период на преструктуриране и концентрация за българското млечно говедовъдство. Броят на животните намалява с 8,6%, докато стопанствата се свиват наполовина. Средната млечност се подобрява слабо – от 3,32 тона на глава на година до 3,74 тона в края на периода. Това спомага за запазване нивото на произведено мляко близо до 1,15 млн. тона. Като цяло може да се каже, че млечното говедовъдство в България става по-ефективно, но този процес е твърде бавен.

Таблица 1: Структура на млечните кравеферми

	2007			2009			2011			2013		
брой крави	ферми (хил.)	животни (хил.)	ж/ф	ферми (хил.)	животни (хил.)	ж/ф	ферми (хил.)	животни (хил.)	ж/ф	ферми (хил.)	животни (хил.)	ж/ф
1-2	97,5	121,3	1,2	72,1	89,3	1,2	58,6	72,3	1,2	46,7	58,2	1,2
3-9	19,6	84,6	4,3	13,3	59,3	4,5	9,9	45,7	4,6	7,6	33,4	4,4
10-19	3,1	39,8	12,8	3	40,3	13,4	3,4	44,5	13,1	3,4	44,7	13,1
>20	1,9	90,2	47,5	2,2	107,9	49,0	2,8	144,3	51,5	3,4	170,8	50,2
Общо	122,1	335,9	2,8	90,6	296,8	3,3	74,7	306,8	4,1	61,1	307,1	5,0

Източник: Агростатистика

Преструктурирането е основно за сметка на полупазарните стопанства, отглеждащи 1-2 животни, които намаляват от 97 на 46 хиляди. Броят на отглежданите в тях крави спада от 121 на 58 хиляди – явление, обусловено в голяма степен от естествени процеси, свързани с намаляването на селското население в активна възраст (с над 14% за периода). Поддържането на подобен род стопанство, чийто изначален замисъл е да произвежда за собствена консумация и в малка степен - за пазара, е икономически неефективно, като се има предвид евентуалния добив на мляко спрямо алтернативните приложения на факторите труд и капитал. В този сегмент стопанствата изпълняват и известна социална функция, т.е. подкрепа на доходите.

Подобен е процесът при стопанствата, отглеждащи между 3 и 9 животни. Техният брой спада 2,6 пъти през разглеждания период - от 19,6 хил. до 7,55 хил., а отглежданите в тях крави спадат със сходен темп – от 84,6 хил. до 33,4 хил. Тук роля играят основно три фактора:

- повишените изисквания към млекопроизводителите, които вероятно са довели до отпадането на част от фермите
- националните доплащания на глава, които се получават за десет и повече крави
- икономията от мащаба, присъща на по-големите стопанства

Последните два фактора вероятно са стимулирали разрастването на някои ферми, защото в броя на стопанствата, отглеждащи между 10 и 19 животни се наблюдава ръст от 10% за разглеждания период и те достигат 3443 през 2013 година. Друг фактор за този вододел е, че при средния млеконадой за страната, дори стопанство от 9 млечни крави не може да осигури едновременно нормалното съществуване на едно средностатистическо домакинство (от 2,4 души) и средства за инвестиции или за непредвидени разходи, така че жизнеспособността му е постоянно застрашена.

Очаквано, най-бързо расте броят на стопанствата, отглеждащи 20 и повече животни – от 1904 през 2007 г. до 3404 през 2013 г., като делът на отглежданите в тях крави в общия брой крави в страната расте от 26,9% до 55,6% (съответно от 90,2 до 170,8 хил. животни). В тази категория особено значение имат стопанствата с над 50 животни, чийто брой достига 940 (1,5% от всички), а

отглежданите в тях крави са близо една трета (95,7 хиляди) от всички отглеждани крави в страната към 2013 година. В обобщение, за разглеждания период фермите с размер от 20 до 49 и тези с над 50 животни се оказват най-жизнеспособни. В тях се прилагат нови технологии и практики и се отделя повече внимание на храненето, което е в основата на високите добиви. Тук ролята на националното подпомагане дори не играе толкова съществена роля, колкото добрите практики и икономията от мащаба.

1.1. Нормативна уредба и ефекти от прилагането ѝ

Определено предизвикателство пред бизнеса е справянето с нормативните изисквания. Те са изменяни многократно за сравнително кратък период от време, дават широко поле за тълкуване от контролиращите органи и част от тях все още търпят сериозни критики. Наредба №44 за изискванията към сградния фонд на животновъдните обекти е претърпяла десет изменения от обнародването си през май 2006 г. до юли 2014 г. и макар че част от спорните моменти в нея бяха премахнати или видоизменени, остава усещането, че създава прекомерна тежест за по-малките стопанства и не е съобразена с реалните условия. Важно е да се отбележи, че голяма част от специфичните изисквания в нея надхвърлят европейските норми (приложимото законодателство в случая – регламенти 852/2004 и 853/2004) и за тях липсва ясна обосновка. Изпълнението им обаче е свързано със сериозни инвестиции както и с категоризацията на фермите.

Категоризацията на стопанствата се налага от изискванията на Регламент 853/2004/ЕС за качество на млякото, в които от основно значение е постигането на определени хигиенни параметри за суровото мляко. В I-ва категория попадат фермите, отговарящи на всички изисквания за сграден фонд и качество на произведената суровина. Млякото от тях може да служи за производството на продукти, продавани на Общия европейски пазар. Във втора категория попадат фермите, които са покрили изискванията за сгради и оборудване, но произвежданото в тях мляко не отговаря на микробиологичните показатели. Третата категория обхваща фермите, които не отговарят на нито едно от групата изисквания и би следвало да бъдат затворени след изтичане на гратисния период.

България вече на четири пъти се е възползвала от възможността да приложи дерогация за производство на качествено мляко по Регламент 853/2004 (т.е. отлагане на изпълнение на изискванията) – през 2006 г., 2009 г., 2011 г. и през 2013 година.

Една възможност за малките и все още неотговарящи на изискванията стопанства са директните доставки (директна продажба от фермера на краен клиент или чрез млекомат). Или поне така би трябвало да бъде, след като в Регламент 853/2004/ЕС ясно е записано, че изискванията не се отнасят за директни доставки. Според Наредба №26 уреждаща изискванията за директни доставки, обаче, суровото мляко може да се продава директно на консуматора само ако отговаря на хигиенните изисквания заложени във въпросния регламент. Наредба е претърпяла две изменения от 2010 г. досега и в момента се обсъжда нова промяна, тъй като по общото мнение на представители на агро сектора и МЗХ, тя не работи.

Данните за фермите от трите категории потвърждават логиката на икономическа съобразност при отглеждания брой животни, както и трудността, която представлява за малките стопанства да покрият всички изисквания. Средният размер на ферма от I-ва категория е 41-42 крави, този на II-ра категория е 18-19 крави, а на III-а категория е 3-5 крави. Списъците с ферми от трите категории, обаче, показват и нещо друго – изпълнението на изискванията не е въпрос само на възможности, но и на желание. Така например, в I-ва категория има 235 ферми с под 10 животни, а в III категория и през 2014 г. има стопанства, отглеждащи десетки, дори стотици животни.

Таблица 2: Динамика в броя на фермите от I-ва, II-ра и III-а категория и отглежданите в тях животни, 2007 спрямо март 2014 година

		2007	Март 2014
I категория	ферми	1 499	3 505
	животни	61 903	146 338
	ж/ф	41	42
II категория	ферми	1 201	357
	животни	21 391	6 729
	ж/ф	18	19
III категория	ферми	119 471	33 083
	животни	335 900	172 872
	ж/ф	3	5

Източник: МЗХ

Получава се така, че държава задължава фермерите със свръх-изисквания, постоянно оставя вратичка на част от тях да продължат да съществуват по стария начин, но същевременно им отнема правото да продават на директни консуматори, което е единствения законов начин да оцелеят. В резултат съмненията за нарастващ сив сектор стават все по-основателни. При относително постоянното количество млечни продукти, които преработвателните дружества произвеждат през разглеждания период (около 246 хиляди тона, без да броим продуктите от растителни мазнини), буди притеснение фактът, че количеството мляко, събрано от мандрите, спада от 723,8 хил. тона през 2007 г. до 496 хил. тона през 2013 г по официални данни на Агростатистика. Тройното нарастване на вноса на концентрирано мляко до 50 хил. тона обяснява само част от картината. Остава да стои въпросът какво се случва с неизкупеното мляко, което се увеличава от под 400 хил. тона до 650 хил. тона за периода. Според МЗХ това мляко се реализира под формата на директни продажби, консумация във фермите или намира друга употреба в стопанствата. Това обяснение очевидно е несъстоятелно с оглед на фактите: директни доставки легално могат да правят само фермите от I-ва категория; квотите за директни доставки са в размер на около 70 хил. тона на година[1]; излиза, че на едно фермерско домакинство се пада да консумира по 10 тона мляко на година, в което няма никаква логика.

Ефектите от всичко това само за изминалата 2013 г. могат да се обобщят по следния начин:

- Поддържане на неефективни стопанства, които иначе биха били затворени;
- Запазване доходите на около 100 000 души семейна работна ръка;
- Задържане цените на качественото сурово мляко на по-ниски нива;
- Задържане вноса на суровина за да посрещне търсенето на мляко и млечни продукти;
- Подкрепяне на нелоялна конкуренция на изрядните производители и преработватели;
- Понижен контрол върху качеството на продуктите, които се консумират от потребителите;
- Нереализирани приходи в бюджета от поне 205 млн. лева само за 2013 година по оценка на ИПИ.

[1] Ситуационно-перспективен анализ на мляко и млечни продукти през 2012 г. и прогноза за 2013 г., МЗХ

1.2. Ефективност на производството

Въпреки, че задоволява 89% от търсенето на вътрешния пазар, българското млечно говедовъдство е сред най-неефективните в ЕС заедно с румънското. Както по отношение на средния брой животни в стопанство, така и по производителност на глава добитък и производство средно във фермата показателите изостават значително не само спрямо тези в старите страни-членки, но и спрямо десетте държави, присъединили се през 2004 година.

По най-важния показател – средна млечност на глава животно на година, България е на последно място в ЕС, като изостава близо два пъти от средната производителност в старите страни-членки.

Таблица 3: Средни показатели на млечните кравеферми в ЕС за 2011 г.

	Брой животни	Млечност на глава (т/г)	Общо производство (т)
ЕС 15	52	7,3	396
ЕС 10	19	5,7	109
ЕС 2	5	3,4	16

Източник: EU Dairy Farms Report 2013

В основата на ефективното отглеждане на млечни крави са три основни фактора:

1) генетиката, т.е. повишаване възможностите на стадото с внасянето на расови юници за разплод и на качествен семенен материал;

2) образованието и квалификацията на фермерите;

3) храненето на животните – пълното използване на производствените възможности на едно животно може да се постигне единствено с оптимално хранене.

Резултатите в сектора потвърждават мнението, че развъдната и селекционна дейност в страната е била занемарена значително през последните две десетилетия. Внос на расови животни почти няма в периода между 2000 г. и 2005 година. В следващите осем години са внесени юници и крави на стойност около 42 млн. лева по данни на НСИ, което по груби изчисления прави 15-20 хил. животни. Това е крайно недостатъчно за обновяване на генетиката в страната.

Потвърждение за това са и данните за млечните крави под селекционен контрол. Те са едва 52 хил. по последни данни от 2012 г. или 18% от всички. За сравнение, през 2008 г. те са били 32 хил. което се равнява на 10% от всички. Повечето развъдни асоциации отбелязват ръст в средната млечност на контролираните животни и резултати, които са по-високи с между 10% и 100% от средните за страната (в зависимост и от потенциала на породата).

Таблица 3: Средна млечност на едно животно (кг на година), постигната от развъдните асоциации, 2010-2012 г.

	2010	2011	2012
Черношарено говедо - Добрич	5 590	6 454	7 300
Черношарено говедо – Русе	5 337	5 312	5 597
Кафяво говедо	3 656	4 855	5 003
Българско родопско говедо	4 048	3 991	4 020

Монбелиард	5 887	5 840	5 554
Симентал	5 387	5 208	5 130

Източник: ИАСРЖ

Тези 18% от животните, които са под селекционен контрол, дават около 30% от произведеното в страната мляко, като постигат средна млечност от 6,15 тона на година, показват изчисленията на ИПИ. Това означава, че средната производителност на останалите животни реално е около 3,1 тона за 2012 г.

С каквито и животни да разполага един фермер, обаче, ако няма нужните квалификация и знания, той едва ли ще може да се възползва от пълния капацитет на своето стадо. Ниското ниво на образование е проблем в целия отрасъл на селското стопанство. Според проучване на НСИ 57% от заетите в сектора са със средно или основно образование, а мнозинството нямат специализирана квалификация в областта на земеделието или стопанското управление. Едва 2% от стопаните имат средно земеделско образование и 1% имат релевантното висше или полувисше образование. Според доклад на Асоциацията на млекопреработвателите от 2013 г. нивото на компетентност на изпълнителите (говедари, доячи, гледачи и пр.) в малките и средни стопанства е ниско и това води до големи слабости в организацията на работата, до загуби и сериозно текучество, въпреки че заплащането на места надминава средните заплати в икономиката.

Оптимални резултати (достигащи в единични случаи до 10-12 тона на крава) всъщност постигат само една малка част от фермерите, които разбират, че освен селекция е необходима и подходяща рецептура за хранене. Особено в по-малките стопанства се разчита основно на пашуване, което в българските условия (липса на културни, заградени пасища, където животните биха могли да изкарват максимално време и дори да нощуват) няма как да осигури необходимите хранителни вещества за постигането на високи добиви. Практиката показва, че за местните условия най-подходящо за постигането на високи добиви е правилното съчетание на люцерна (зелена, сенаж или сено), царевичен силаж и комбиниран фураж.

1.3. Факторът национално подпомагане

С цел подпомагане на сектора от 2009 г. бе въведена схема за национални доплащания за говеда (НДЖ 1), необвързана с производството и финансирана от националния бюджет. През следващата година бяха въведени още три схеми за подпомагане на производството на краве мляко, като средствата по тях плавно нарастват. Ставката на глава по НДЖ 1 (основната схема за подпомагане) е около 200 лева на година и е за стопанства, които са отглеждали поне 10 говеда към 28 февруари 2009 година.

Графика 1: Национални доплащания в млечното говедовъдство (млн. лв.), 2009-2013 г.

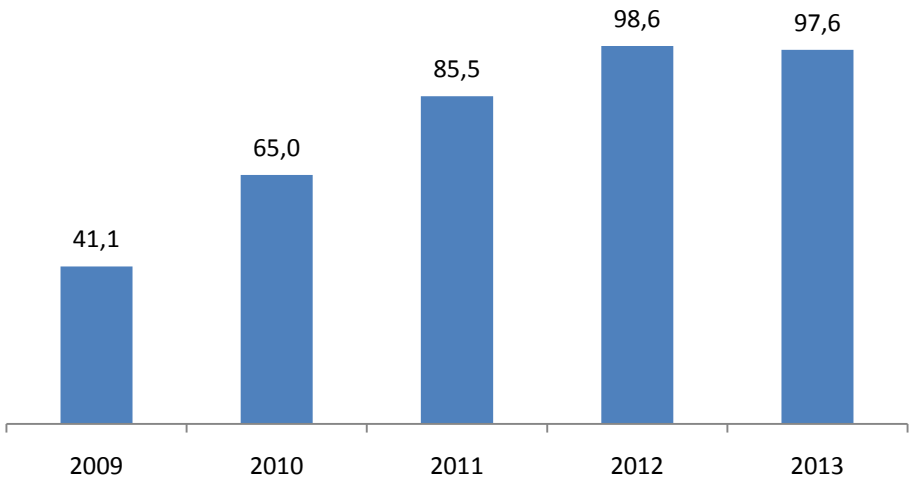

Източник: Държавен фонд „Земеделие"

Целта на помощта е да подпомогне сектора, който не получава достатъчна подкрепа по линия на директните плащания на площ – основният механизъм за субсидиране на аграрния отрасъл по линия на Общата селскостопанска политика на ЕС. Плащането на глава по основната схема (НДЖ 1) обаче не допринася по никакъв начин за подобряване ефективността на фермите. Първо, средствата се разпределят на базата на исторически период (към 2009 г.), т.е. по нея няма как да получат подкрепа стопани, които са инвестирали в разрастване на стадото си. За сметка на това потенциално е възможно да получават средства хора, които вече не са в бизнеса. Второ, по нея не се прави разлика между животновъдни обекти, които покриват изискванията за производство на качествено мляко и такива, които не ги покриват. По този начин изкуствено се задържа преструктурирането на фермите от II-ра и III-а категория. Липсва стимул за фермите, които постигат по-висока млечност и полагат усилия за подобряване селекцията на животните. Подпомагането по схемата не прави разлика и между производители, които продават суровина на светло, и такива, които не фактурират продажбите си и попадат в сивия сектор.

Иначе казано схемата има по-скоро социална функция, но икономическата ѝ роля е с по-скоро негативни последици.

2. Пазарни тенденции и ценови детерминанти

Средната изкупна цена на суровото краве мляко в България от 2007 г. насам се движи в широки диапазони, но като цяло трайно нараства. Средномесечният растеж в периода август 2007 г. – август 2014 г. е 0,28%.

Графика 2: Динамика на изкупната цена на суровото мляко в България по месеци (евроцента на тон)

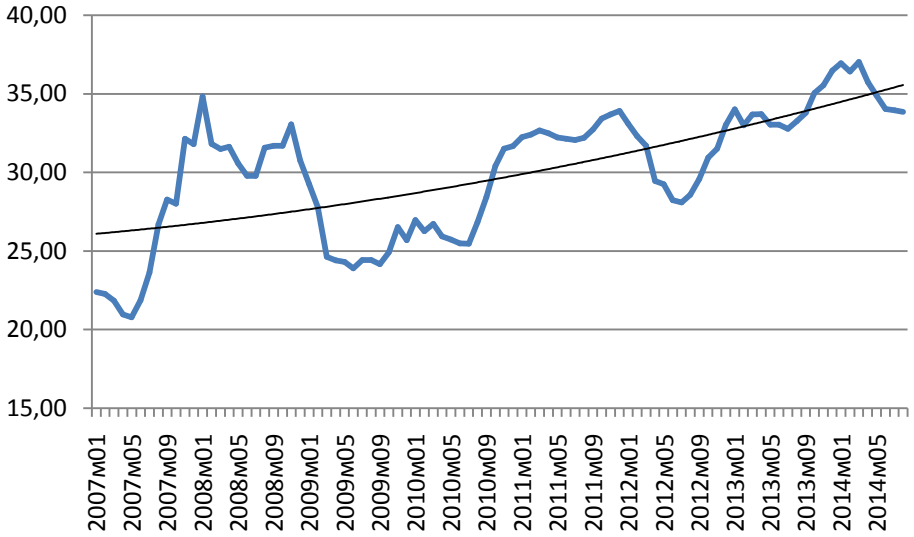

Източник: ЕК

Кой е основният фактор за ценовата динамика на българския пазар? Оказва се, че вътрешното търсене, изразено чрез събраната всеки месец от млекопреработвателите суровина, не е значим фактор в определянето на цените (коефициентът на корелация е отрицателен, -0,55), за което вероятно роля има и сивият сектор. Интеграцията на българския пазар с общия европейски пазар има водеща роля в динамиката на цените в страната. Възможността за внос на относително по-евтина суровина от страните-членки, както и експортът на готова продукция водят до сближаване на динамиката на цените на вътрешния и европейския пазар на сурово мляко. Коефициентът на корелация между цените в България и тези в ЕС е 0,86.

Графика 3: Динамика на средните изкупни цени на суровото мляко в България и ЕС, 01.2007 - 07.2014 г.

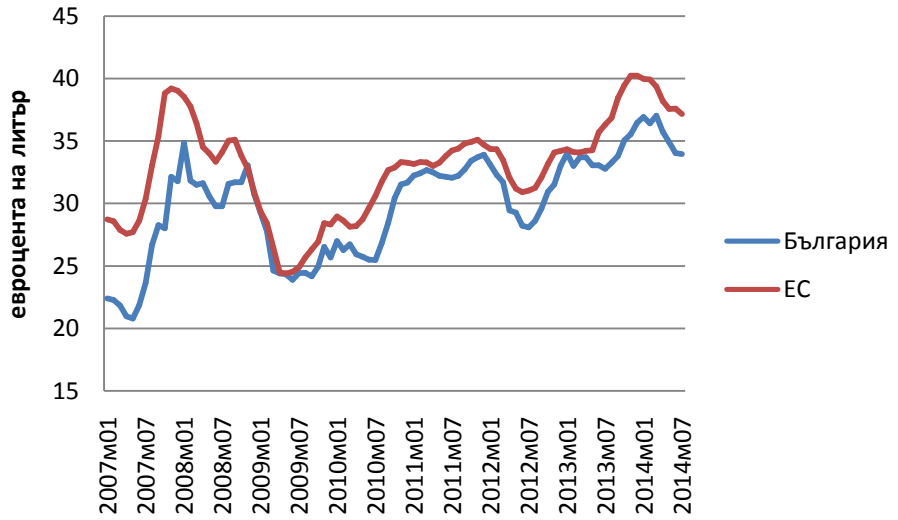

Източник: ЕК

Ако трябва да обобщим, изкупната цена на суровото мляко в България се влияе почти изцяло от средната изкупна цена в Общността и няма връзка с търсенето и предлагането на вътрешния пазар.

От какво обаче се влияе цената на суровината в ЕС? Анализ на млечния сектор в ЕС от 2013 г.[2] показва, че колебанията в изкупните цени на суровото мляко след 2007 г. са генерирани почти изцяло от динамиката на световните пазари. Причината е в нарастващото отваряне на млечния пазар в ЕС (намаляване на интервенционните цени) и увеличения износ към трети страни, породен от растящо търсене в световен мащаб. Печалбите от износ като цяло надвишават печалбите от вътрешния пазар, където конкуренцията е много силна. Наблюдава се отчетлива тенденция на ръст в експорта въпреки постепенното намаляване и премахване на експортните субсидии, превръщането на част от експорта във вътреобщностно придобиване заради вълните на разширение на ЕС и ръста на цените. Без износ цените в ЕС биха били по-близки до старите, значително по-ниски интервенционни цени (215 евро на тон). Наблюдава се силна корелация между цените на Общия пазар и световните цени в периода след 2007 г. от 0,81. Заключението е, че експортните възможности са довели до все по-голяма интеграция на европейския със световния пазар и именно това движи цените в ЕС, включително и в България, в посока нагоре.

3. Очаквания за развитието на европейския пазар след 2015 г.

Освобождаването на производството в страните-членки на ЕС ще доведе до увеличаване на производството в някои от тях и намаление в други. Това вече се случва с разхлабването на режима на квотите в резултат на политиката на „меко приземяване" на ЕС. Докато в някои държави членки (като България) квотата не може да бъде достигната, в северозападната част на Европа фермерите вече се готвят за експанзия. Според *"Economic Analysis of EU Dairy Sector Development beyond 2015: Trade, Exports and World Market Integration",* „това не просто ще завърши с регионална концентрация, която изисква инвестиции в преработка за сметка на излизащите от бизнеса, но също и в постоянно нарастване на производството на мляко през следващото десетилетие"[3].

Заключението на друг доклад[4] е, че отпадането на квотите ще доведе до увеличение в размера на най-големите ферми. Оцеляването на по-малките фермери ще е въпрос на намирането на ниши – задоволяване на търсенето на локални пазари или производство на специфични преработени продукти. Според част от експертите, цитирани във въпросния доклад, отпадането на квотите и очакваните по-големи колебания и спад в цените ще доведат до изоставяне на бизнеса в някои страни с по-високи разходи за производство и събиране на млякото като прибалтийските държави, Румъния, България и южните държави членки (с изключение на региона на р. По в Италия). От това ще се възползват северните държави членки с по-ефективно говедовъдство, където производството на мляко играе основна роля в икономиката и няма друга икономическа алтернатива.

Въз основа на изпълнението на млечните квоти за 2010 – 2012 г. може да се предположи, че сред държавите, които ще отбележат най-голям ръст в производството на мляко след либерализацията на пазара, са Ирландия, Австрия, Германия и Холандия. За тези, които са далеч от изпълнението на

---

[2] *"Economic Analysis of EU Dairy Sector Development beyond 2015: Trade, Exports and World Market Integration", Prof. Dr. Holger D. Thiele, Dipl. Ing. Erhard Richarts, Dr. Henrike Burchardi, Kiel / Rendsburg, September 2013*

[3] Пак там.

[4] Report of the Conference " The EU Dairy Sector: Developing Beyond 2015", Sept. 2013

квотите си, като Обединеното кралство, Швеция, Румъния и България, се очаква спад на производството[5].

Анализ на ИПИ на разкритото конкурентно предимство (revealed competitive advantage, RCA) в пет групи основни млечни продукти за износ (сирене и извара, мътеница и кисело мляко, масло, концентрирани мляко и сметана, неконцентрирани мляко и сметана) на 24 държави от ЕС дава допълнителни поводи за притеснение. България е конкурентоспособна единствено в производството и износа на сирене кисело мляко (които имат индекс на разкритото конкурентно предимство съответно от 2.2 и 2 за 2012 г.)[6], но дори и в тези области се нарежда на 12-о и 15-о място от 24 държави. Ако се съди от индексите на разкритото конкурентно предимство, след либерализацията в България може да се очаква внос на прясно мляко от Унгария, Чехия и Словакия, както поради географската близост, така и заради конкурентните цени.

Очакванията на Европейската комисия са производството на мляко в Общността да се увеличи до 148 млн. тона през 2022 г. при 142,2 млн. тона през 2013 г., което представлява ръст от 4%. Това би довело до излишък от 22,6 млн. тона в края на периода при 20,3 млн. тона към 2013 г. или ръст от близо 10% в свръхпроизводството, тъй като консумацията на мляко и млечни продукти стагнира и дори се понижава в много европейски държави.

Известен ръст в потреблението може да се очаква единствено в сегментите на сиренето и пресните продукти, както и в някои райони на държавите членки, присъединили се в Общността след 2004 година[7]. В средносрочен план, обаче, вътрешното търсене не се очаква да надхвърли 0,3% на година. Затова основният балансьор на цената на вътрешния пазар ще бъде износът и най-вече - търсенето от развиващите се пазари.

4. Последствия от премахването на млечните квоти върху България

Увеличаването на производството на мляко след 2015 г. неминуемо ще даде отражение върху цената на суровото мляко. Според различни оценки тя може да достигне 60 ст./литър (Иванов, 2014 г.) и дори 46 ст./литър към края на периода 2015-2020 г. (Witzke et al. 2009). Да се прогнозира цената на млякото за толкова дълъг период от време е твърде рисково занимание и не е предмет на настоящата публикация. Това, което изглежда сигурно, обаче е, че изкупната цена ще търпи много по-резки пазарни колебания. Чрез използването на определени допускания е възможно да се даде оценка кои стопанства от гледна точка на брой отглеждани животни и средна производителност ще бъдат устойчиви при колебания на цените на млякото в определен диапазон[8]. За целта сме разработили модел на приходите и разходите за три групи ферми (до 9, от 10 до 19 и от 20 до 50 млечни крави).

[5] AGRI-2012-C4-04 - Analysis on future developments in the milk sector, prepared for the European Commission - DG Agriculture and Rural Development, Ernst&Young, 19 Sept. 2013

[6] Виж Приложение 1

[7] Пак там.

[8] Забележка: Представените резултати следва да се приемат като осреднени стойности при определени допускания. Тези стойности биха могли да варират в широк диапазон при отделни стопанства с един и същ брой животни и дори с един и същ среден млеконадой в зависимост от бизнес модела на фермата.

4.1. Сегмент до 9 млечни крави

Обхват: над 80% от млечните ферми в България отглеждат до 9 животни. В тях са концентрирани около 30% от млечните крави в страната към 2013 година. Допускания:

Д1. За изхранване на стадото се разчита основно на паша, като в добавка се дава сено, люцерна и минимални количества зърно. Постигнат среден млеконадой от 3 тона на животно на година.

Д2. С добавяне в диетата на допълнително количество зърно средната млечност може да бъде повишена до 5 тона на животно на година.

Д3. Разходите за храна се коригират в зависимост от изкупната цена на млякото заради връзката ѝ с цената на фуража.

Д4. Калкулират се приходите от продажба на мъжките телета.

Д5. Във фермата се полага незаплатен семеен труд.

Д6. Основните приходи са от продажба на сурово мляко по пазарна цена.

Таблица 4: Потенциален финансов резултат на млечна ферма с до 9 дойни крави (лв/г.)

Брой животни									
3 тона средна млечност	1	2	3	4	5	6	7	8	9
чист приход при 45 ст/л	438	995	1433	1990	2428	2985	3423	3920	4358
чист приход при 55 ст/л	471	1062	1533	2124	2595	3186	3657	4188	4659
чист приход при 65 ст/л	563	1126	1689	2252	2815	3738	4301	4924	5487
чист приход при 75 ст/л	655	1310	1965	2620	3275	4290	4945	5660	6315
5 тона средна млечност									
чист приход при 45 ст/л	987	2094	3081	4188	5176	6283	7270	8377	9364
чист приход при 55 ст/л	1206	2532	3618	5064	6270	7596	8802	10128	11334
чист приход при 65 ст/л	1425	2970	4395	5940	7365	8910	10335	11880	13305
чист приход при 75 ст/л	1743	3605	5348	7210	8953	10815	12558	14420	16163

От получените резултати се вижда, че стопанство с до 9 млечни крави и млеконадой малко по-нисък от средния за страната гарантира на едно домакинство доход под официалния праг на бедност в страната за 2014 г. (3012 лв. на лице). Дори да бъдат положени усилия за увеличаване на средната млечност и тя да достигне 5 тона, доходът, който може да бъде получен от едно домакинство е около и малко над този, който биха получили членовете му, ако бяха наети на минимална работна заплата (или за 2014 г. 4080 лв. на лице и 9792 лв. на домакинство).

С поевтиняването на суровината, събирането на мляко от толкова дребни производители, дори те да отговарят на изискванията за качество, би станало нерентабилно. Ето защо смятаме, че единственият възможен вариант за оцеляване на едно подобно предприятие би бил да преработва някаква част от суровината (например в кисело мляко или сирене) и да доставя директно на потребителите.

На база на по-горните изчисления и изводи, очакваме през следващите две години броят на фермите с до 9 животни да спадне наполовина.

4.2. Сегмент от 10 до 19 животни

Обхват: 5,6% от фермите, в които се отглеждат 14,5% от животните към 2013 година. Допускания:

Д1. За изхранване на стадото може да се разчита както основно на паша, така и на силаж и зърно, при което средната млечност съответно може да варира. Всички фуражи се доставят на пазарни цени.

Д2. Животните подлежат на селекционен контрол и с подобрено хранене могат да достигнат продуктивност от 7 тона на животно на година.

Д3. Разходите за храна се коригират с изкупната цена на млякото заради връзката ѝ с цената на фуража, както и с разходите за подрастващи животни за ремонт на стадото.

Д4. Калкулират се приходите от продажба на мъжките телета и приходите от обвързана подкрепа от 2015 г. с възможна добавка за контролирано животно.

Д5. Във фермата се полага незаплатен семеен труд.

Д6. Основните приходи са от продажба на сурово мляко по пазарна цена.

Таблица 5: Потенциален финансов резултат на млечна ферма с от 10 до 19 дойни крави (лв/г.)

	Брой животни									
3 тона средна млечност	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
чист приход при 45 ст/л	4953	5388	5823	6258	6694	7129	7564	7999	8435	8870
чист приход при 55 ст/л	5150	5605	6060	6515	6970	7425	7880	8335	8790	9245
чист приход при 65 ст/л	5456	5942	6427	6913	7398	7884	8370	8855	9341	9826
чист приход при 75 ст/л	5959	6495	7031	7567	8103	8639	9175	9711	10247	10783
5 тона средна млечност										
чист приход при 45 ст/л	7930	8663	9396	10130	10863	11596	12329	13062	13795	14528
чист приход при 55 ст/л	9251	10116	10981	11847	12712	13577	14442	15307	16172	17037
чист приход при 65 ст/л	10572	11569	12566	13564	14561	15558	16555	17552	18550	19547
чист приход при 75 ст/л	11893	13022	14151	15281	16410	17539	18668	19798	20927	22056
7 тона средна млечност										
чист приход при 45 ст/л	12525	13717	14910	16102	17295	18487	19680	20872	22065	23257
чист приход при 55 ст/л	14882	16310	17738	19167	20595	22023	23451	24879	26308	27736
чист приход при 65 ст/л	17064	18710	20357	22003	23650	25296	26942	28589	30235	31882
чист приход при 75 ст/л	20341	22315	24289	26263	28237	30212	32186	34160	36134	38108

Резултатите показват, че поддържането на ферма с под 20 животни с продуктивност малко под средната за страната (или около 3 тона) не е икономически оправдано за едно домакинство. Разходите и необходимия труд са относително по-големи, докато потенциалния приход е твърде близо до прага на бедност, макар и малко по-висок от него.

При 5 тона потенциално могат да се достигнат доходи около и над средните за страната, но при ниски изкупни цени стопанството може да изпита затруднения в покриването на непредвидени разходи и трудно може да се разглежда като устойчив бизнес.

Различно стои въпроса при стада от 15-19 животни при които са положени усилия за постигане на по-добри резултати (при условие, разбира се, че стадото има такива генетични заложби). При

средна млечност от 7 тона на глава, приходът в едно стопанство може да бъде достатъчен за задоволяване нуждите на едно домакинство и покриването на непредвидени разходи.

На база на по-горното, очакванията ни са броят на стопанствата в този сегмент да се задържи на нива, близки до сегашните или малко по-ниски през следващите две години.

4.3. Сегмент от 20 до 49 животни

Обхват: В този сегмент попадат около 4% от стопанствата, които отглеждат близо една четвърт от животните в страната. Допускания:

Д1. Всички животни в стадото са контролирани и се хранят по рецепта. Всички фуражи се доставят на пазарни цени.

Д2. Животните подлежат на селекционен контрол и с подобрено хранене могат да достигнат средна продуктивност от 7 тона на животно на година.

Д3. Разходите за храна се коригира с изкупната цена на млякото заради връзката ѝ с цената на фуража, както и с разходите за подрастващи животни за ремонт на стадото.

Д4. Калкулират се приходите от продажба на мъжките телета и приходите от обвързана подкрепа от 2015 г. с добавка за контролирано животно.

Д5. Във фермата се полага незаплатен семеен труд.

Д6. Основните приходи са от продажба на сурово мляко по пазарна цена.

Таблица 6: Потенциален финансов резултат на млечна ферма с от 20 до 49 дойни крави (лв/г.)

	Брой животни							
5 тона средна млечност	20	24	28	32	36	40	44	49
чист приход при 45 ст/л	7322	8547	9771	10995	12220	13444	14669	16199
чист приход при 55 ст/л	7920	9264	10608	11952	13296	14639	15983	17663
чист приход при 65 ст/л	8517	9981	11444	12908	14371	15835	17298	19127
чист приход при 75 ст/л	9115	10698	12281	13864	15447	17030	18613	20592
7 тона средна млечност								
чист приход при 45 ст/л	12786	15343	17900	18729	23014	23411	28128	31385
чист приход при 55 ст/л	14921	17905	20889	23873	26857	27681	32825	36616
чист приход при 65 ст/л	16608	19930	23251	26573	29894	31056	36538	40750
чист приход при 75 ст/л	21094	25312	29531	33750	37969	42187	46406	51739

При фермите от тази група млечност под 5 тона на глава на година е недопустима. За стадо до 50 крави се приема, че може да се грижи едно семейство (от двама-трима души) без да наема допълнителна работна ръка. При ценовата динамика на пазара на мляко през идните години стремеж към 7 тона млечност на година е абсолютно задължителен, за да може едно домакинство да си осигурява доход около средния за бранша (около 8000 лева на година на човек) и да разполага със средства за инвестиции и непредвидени разходи.

Заключение

Засилената конкуренция и либерализирането на европейския пазар на мляко ще ускорят процеса на преструктуриране в българското млечно говедовъдство. Фермите, отглеждащи под 10 животни, ще продължат да отпадат заради пазарната си непригодност. За да оцелеят, българските животновъди трябва да работят в посока увеличаване на стадата и бързо повишение на средната млечност. В идните две години продуктивност от 5 тона на глава на година ще се превърне в абсолютен минимум за гарантиране на нормалното функциониране на една ферма. Затварянето на производствения цикъл с преработка може да се окаже удачно решение за част от фермите с под 50 животни. По-големите ферми (>50 животни) трябва да се стремят към средна млечност от минимум 7 тона на глава (колкото е в момента средната за ЕС), за да могат да устоят на ценовия натиск. Усеща се необходимост от оптимизиране на неспецифичните разходи в стопанствата, което в голяма степен се дължи и на изплащането на кредити за покриване на нормативните изисквания към сектора.

Усеща се необходимост от цялостно преразглеждане на нормативната уредба и облекчаването ѝ, както и от засилване на контрола върху млекопреработвателните дружества.

Държавата може да използва механизмите на ОСП, за да стимулира окрупняването на фермите в стопанства с 50 и повече животни и увеличаване на обхвата на селекционния контрол. Това може да стане с постепенно увеличаване на изискването за минимален брой животни за подпомагане (примерно от сегашните 10 с едно всяка година до 2020 г.) и увеличаване ставката на глава за стопанства с между 30 и 60 животни. Допълнителният стимул за животни под селекционен контрол, който се въвежда от 2015 г., е стъпка в правилната посока. Само по този начин може да се гарантира устойчивостта на животновъдните стопанства от направлението на млечното говедовъдство като се създадат предпоставки за конкурентоспособност на фермите, адекватни доходи за заетите в тези стопанства и трайни работни места.

Приложение 1

Разкрито конкурентно предимство (RCA>1)

	2010	2011	2012
Австрия			
Сирене и извара	2,0	2,1	2,1
Мътеница и кисело мляко	7,5	6,0	6,0
Масло	0,3	0,3	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	0,2	0,2	0,2
Мляко и сметана, неконцентрирани	4,6	4,8	5,0
Белгия			
Сирене и извара	1,1	1,2	1,2
Мътеница и кисело мляко	4,0	4,0	3,5
Масло	4,0	3,5	3,0
Мляко и сметана, концентрирани	2,3	2,0	1,8
Мляко и сметана, неконцентрирани	3,0	3,2	3,0
България			
Сирене и извара	2,1	2,0	2,2
Мътеница и кисело мляко	2,5	2,0	2,0
Масло	0,5	0,3	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	0,2	0,1	0,4
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,2	0,4	0,4
Чехия			
Сирене и извара	0,5	0,7	0,8
Мътеница и кисело мляко	3,5	3,5	3,0
Масло	0,5	0,5	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	0,6	0,6	0,6
Мляко и сметана, неконцентрирани	4,2	4,6	4,4
Дания			
Сирене и извара	8,9	8,8	8,5
Мътеница и кисело мляко	2,0	2,0	1,5
Масло	7,8	7,5	6,8
Мляко и сметана, концентрирани	5,0	4,2	3,7
Мляко и сметана, неконцентрирани	3,6	4,0	3,6
Естония			
Сирене и извара	3,3	2,9	2,8
Мътеница и кисело мляко	7,0	5,5	5,0
Масло	3,3	3,0	1,0
Мляко и сметана, концентрирани	1,8	1,2	0,5
Мляко и сметана, неконцентрирани	8,0	6,6	8,4
Финландия			
Сирене и извара	1,9	1,9	1,9

Мътеница и кисело мляко	4,0	4,0	5,0
Масло	4,8	4,3	4,0
Мляко и сметана, концентрирани	0,7	0,5	0,6
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,8	1,0	1,2
Франция			
Сирене и извара	4,1	4,2	4,2
Мътеница и кисело мляко	7,0	6,5	7,5
Масло	2,0	2,0	1,8
Мляко и сметана, концентрирани	1,9	1,9	1,8
Мляко и сметана, неконцентрирани	2,8	3,2	3,0
Гърция			
Сирене и извара	7,9	6,5	6,3
Мътеница и кисело мляко	15,5	12,0	12,0
Масло	0,0	0,0	0,0
Мляко и сметана, концентрирани	0,3	0,2	0,2
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,2	0,0	0,0
Германия			
Сирене и извара	1,8	2,0	2,0
Мътеница и кисело мляко	3,0	3,0	3,0
Масло	1,0	1,0	1,0
Мляко и сметана, концентрирани	1,0	1,0	1,0
Мляко и сметана, неконцентрирани	2,4	2,4	2,0
Унгария			
Сирене и извара	0,4	0,4	0,5
Мътеница и кисело мляко	1,0	0,5	0,5
Масло	0,3	0,3	0,0
Мляко и сметана, концентрирани	0,0	0,0	0,0
Мляко и сметана, неконцентрирани	2,6	3,2	3,2
Ирландия			
Сирене и извара	3,7	4,2	4,6
Мътеница и кисело мляко	2,0	2,5	2,5
Масло	11,8	16,0	13,5
Мляко и сметана, концентрирани	2,8	3,5	2,1
Мляко и сметана, неконцентрирани	1,2	1,4	1,4
Италия			
Сирене и извара	2,9	3,2	3,2
Мътеница и кисело мляко	0,0	0,0	0,0
Масло	0,8	0,3	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	0,1	0,1	0,1
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,2	0,2	0,2
Латвия			
Сирене и извара	3,5	3,6	3,3

Мътеница и кисело мляко	5,5	6,0	6,0
Масло	3,5	3,3	1,8
Мляко и сметана, концентрирани	2,0	1,8	1,9
Мляко и сметана, неконцентрирани	15,2	17,6	17,6
Литва			
Сирене и извара	7,8	7,3	7,4
Мътеница и кисело мляко	1,5	2,5	3,5
Масло	1,5	1,3	1,8
Мляко и сметана, концентрирани	4,7	2,7	3,3
Мляко и сметана, неконцентрирани	10,6	12,0	9,0
Холандия			
Сирене и извара	3,3	3,6	3,4
Мътеница и кисело мляко	1,0	1,0	1,0
Масло	3,5	3,8	3,3
Мляко и сметана, концентрирани	2,5	2,3	2,1
Мляко и сметана, неконцентрирани	2,0	2,2	1,4
Полша			
Сирене и извара	2,1	2,3	2,4
Мътеница и кисело мляко	5,5	4,5	4,0
Масло	1,8	2,5	1,8
Мляко и сметана, концентрирани	1,8	1,6	1,5
Мляко и сметана, неконцентрирани	2,6	2,8	2,6
Португалия			
Сирене и извара	0,5	0,5	0,6
Мътеница и кисело мляко	2,5	2,0	3,0
Масло	4,5	2,8	3,0
Мляко и сметана, концентрирани	1,1	0,9	0,7
Мляко и сметана, неконцентрирани	5,2	5,0	5,2
Румъния			
Сирене и извара	0,2	0,2	0,4
Мътеница и кисело мляко	0,5	0,5	1,0
Масло	0,0	0,0	0,0
Мляко и сметана, концентрирани	0,4	0,5	0,4
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,0	0,2	0,2
Словакия			
Сирене и извара	1,2	0,9	0,9
Мътеница и кисело мляко	1,5	1,5	2,0
Масло	0,3	0,3	0,5
Мляко и сметана, концентрирани	0,2	0,2	0,2
Мляко и сметана, неконцентрирани	3,8	4,0	3,0
Словения			
Сирене и извара	0,4	0,4	0,3

Мътеница и кисело мляко	2,0	2,0	2,0
Масло	0,3	0,3	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	0,2	0,1	0,1
Мляко и сметана, неконцентрирани	9,6	9,4	9,8
Испания			
Сирене и извара	0,6	0,6	0,7
Мътеница и кисело мляко	3,0	3,0	3,0
Масло	1,8	1,0	0,8
Мляко и сметана, концентрирани	0,3	0,4	0,5
Мляко и сметана, неконцентрирани	1,8	3,0	1,8
Швеция			
Сирене и извара	0,3	0,3	0,3
Мътеница и кисело мляко	0,5	0,5	0,5
Масло	0,3	0,3	0,3
Мляко и сметана, концентрирани	1,1	0,9	1,1
Мляко и сметана, неконцентрирани	0,6	0,6	0,4
Обединеното кралство			
Сирене и извара	0,7	0,8	0,8
Мътеница и кисело мляко	1,0	0,5	1,0
Масло	0,8	1,0	0,8
Мляко и сметана, концентрирани	0,7	0,5	0,5
Мляко и сметана, неконцентрирани	1,8	1,8	1,6
Кипър			
Сирене и извара	25,2	24,8	27,1
Мътеница и кисело мляко	0,5	0,5	0,0
Масло	0,3	0,3	0,0
Мляко и сметана, концентрирани	0,0	0,0	0,0
Мляко и сметана, неконцентрирани	4,4	4,0	4,0

Източник: www.trademap.org

Използвана литература

1. доц. д-р Б. Иванов, гл. ас. д-р П. Кировски, ас. В. Стойчев, април 2014, Тенденции на развитие на основни подсектори на млечното животновъдство
2. Министерство на земеделието и храните, „Ситуационно-перспективен анализ на мляко и млечни продукти през 2012 г. и прогноза за 2013 г.”
3. Ernst&Young, 19 September 2013, AGRI-2012-C4-04 - Analysis on future developments in the milk sector, prepared for the European Commission - DG Agriculture and Rural Development
4. European Commission, December 2013, Prospects for Agricultural Markets and Income in the EU 2013-2023
5. European Commission, Report of the Conference “The EU Dairy Sector: Developing Beyond 2015”, September 2013
6. Prof. Dr. Holger D. Thiele, Dipl. Ing. Erhard Richarts, Dr. Henrike Burchardi, Kiel / Rendsburg, September 2013, “Economic Analysis of EU Dairy Sector Development beyond 2015: Trade, Exports and World Market Integration”